

MORE, MACHIA- VELLI, MARX, MAO OG MOSEN

– et lille bidrag til
utopiens historie

Af Benito Scocozza

Drømmen om at skabe et retfærdigt samfund var temaet for Benito Scocozzas afskedsforelæsning den 15. februar 2001 ved Institut for Historie på Københavns Universitet. Teksten er, har forfatteren bedt redaktionen meddele, 'ikke bearbejdet med henblik på at fremstå som en lærd afhandling med fodnoter og hele den tyrkiske musik.'

Den 18. april 2000 tilkom der mig den ære at blive omtalt på lederplads i det nu norskejede Berlingske Tidende, som siden dets grundlæggelse i 1749 uden tøven har forsvaret den til enhver tid bestående samfundsorden. Grunden til at jeg dukkede op dér var ikke, at jeg nu var blevet en nyomvendt 68'er, som blev hyldet for at have afsværget min fascination af revolutionær vold til fordel for markedsøkonomisk demokrati. Anledningen var, at jeg havde skrevet forbindende tekster og kommentarer til et udvalg af Politikens forsider de sidste 100 år. Og de tekster og kommentarer var ifølge Berlingske Tidende så slemt venstreorienterede og dermed så modbydeligt tolerante overfor autoritære regimer, at lederskribenten fandt det pinligt, at forlag udgav mine bøger, og lederskribenten konstaterede sukkende, at "studerende ved Københavns Universitet vil blive eksamineret af Scocozza, indtil lektoren ad åre går på pension."

Da jeg læste den leder, besluttede jeg uforøvet at gå på pension så hurtigt som muligt. Ellers ville jeg jo indrømme lederskribenten det der med 'ad åre'. Samtidig kunne jeg glæde ham med, at fra 1. februar 2001 ville jeg ikke længere terpe Maos lille røde eller Lenins Hvad må der gøres? eller Lin Biaos vejledning i Folkekrig med et antal studerende, der straks ville fare ud og slå redaktør Bent Blüdnikow og professor Bent Jensen for panden – for nu at tage et par tilfældigt valgte eksemplarer af klassefjenden.

Men hvad så? Snart var det slut med indoktrineringen, og jeg har aldrig været den, der turde rende rundt og kaste med molotovcocktails eller rørbomber af enhver slags. I stedet fandt jeg på noget helt, helt andet. Jeg flygtede.

Nuvel. Ét er at gøre historien til konstruktion, som det er populært i disse år, noget andet er at konstruere historien. Når nu hele det globale markedsøkonomiske vanvid udfolder sig på livet løs, hvorfor så ikke stå af ræset og ty til utopien.

De fem M'er skal opfattes som stikord til nogle overvejelser over utopiens historie. Og som det sig hør og bør ved enhver disposition, så skal emnet også afgrænses. Det bliver det så: Det, jeg vil tale om, er den side af utopien, som i det store og hele også er og altid har været den centrale: Lighedstanken!

Ja, jeg skulle gerne kalde den tanken om det kommunistiske fællesskab, men eftersom jeg just har hørt i en TV-avis, at med Milosevic's fald røg det sidste europæiske kommunistiske regime, så er selve begrebet kommunisme af det foreløbigt sejrende borgerskab efterhånden forvandlet til det totale nonsens i forhold til ordets oprindelige mening. Så jeg nøjes med lighed.

Men for at sætte utopien i perspektiv, må den ses i forhold til magten, i forhold til virkeligheden.

Gennem hele menneskehedens historie, og det gælder ikke – som nogle mener – kun Vesterlandets historie, har der eksisteret en drøm om det ideelle samfund. Det mest berømte værk, der skildrer et ideelt samfund, er Thomas Mores 'Utopia', der udkom i 1516. Men før jeg ser på Mores utopi, er det værd at gøre opmærksom på, at der længe før More har eksisteret utopier eller i al fald utopiske fantasier.

Mange vil sikkert straks tænke på Platons 'Staten', og der kan da heller ikke herske tvivl om, at More er påvirket af den. I 'Staten' hersker ejendomsfællesskab, men i modsætning til i Mores utopiske samfund er der tale om et skarpt klassedelt samfund, hvor det kun er blandt vogterne, der hersker ejendomsfællesskab, mens det ikke er tilfældet for folkeflertallet, der er statens produktive underlag. Når vogterne, der igen er delt i en militær kaste og en øverste regerende elite, filosofferne, har fælles ejendom, skyldes det det forhold, at de ikke skal søge egen vinding, men kun have statens vel for øje.

Men – som sagt – i Mores Utopia hersker der kommunistisk ejendomsfællesskab for alle samfundets medlemmer. Og det havde også sine andre forbilleder, såmænd i selveste Biblen.

I Apostlenes Gerninger, kapitel 4 og 5, fortælles om apostlene og deres første tilhængere, at "hele forsamlingen af dem, der var kommet til troen, havde ét hjerte og én sjæl; ikke en eneste kaldte noget af det, han ejede, for sit eget, men de havde alting fælles." Alle, der ejede jord eller huse, solgte dem og lagde dem for apostlenes fødder, og der blev uddelt til hver især, hvad han trængte til. Men der var én, Anasias, der sammen med sin hustru Safira prøvede at snyde. De stak nogle af pengene til side til sig selv. Det fandt apostlen Petrus ud af, og han skældte manden huden så fuld, at manden straks faldt om og udåndede. Og da Safira straks efter kom for at høre, hvad der var sket med hendes husbond, sagde Petrus til hende i en munter tone: "Hør, uden for døren lyder fodtrinnene af dem, der har begravet din mand; de skal også bære dig ud" I samme nu faldt hun om for hans fødder og udåndede.

Mon ikke det er på tide, Petrus skriver en kronik i Berlingske Tidende, hvor han tager afstand fra sin voldelige adfærd!

Den ejendomsløse utopi lever videre i middelalderen gennem klostervæsenet, i al fald i princippet, men så omfatter den jo kun de særligt indviede. Regulære samfundsutopier, hvor *alle* mennesker i fællesskab lever i et lykkesamfund, er der allerhøjst tilløb til. En sådan forestilling stemte ikke overens med kristendommens syn på syndefaldet, på den jordiske tilværelse som en 'tårernes dal'. Eller med Jesus' velkendte ord: "Mit rige er ikke af denne verden." Eller tag Luther, der jo dukker op på scenen få år efter udgivelsen af Utopia, og som i 1525 råber: "Leiden, Leiden, Kreuz, Kreuz, ist der Christen Recht, das und kein Anderes."

Det, der bliver tilovers, er ideen om det kommende tusindårsrige, når Messias kommer tilbage til jorden og skaber det nye Jerusalem, således som det skildres i Johannes' Åbenbaring.

Men der er et men. Det er kun de lærde utopier, der mangler i middelalderen. De folkelige findes, men før jeg ser på den mest udbredte,

så en tur til Tyskland, hvor bodsprædikanter jagtede udsvævelser, især de gejstliges. I 1470'erne dukkede en hyrde, Hans Bölein, op ved Niklashausen i Franken. Han var også trommeslager og fløjtespiller og optrådte ved bondebryllupper og kirkelige fester. Han berettede i 1476, at jomfru Maria havde vist sig for ham og befalet ham, at han skulle brænde sine instrumenter, der blev brugt til tant og fjas. Alle skulle give afkald på al deres luksus og ville dermed få tilgivelse for deres synder.

Men Bölein nøjedes ikke med bodsprædikanen. Han gik videre. Jomfru Maria havde befalet ham at prædike, at fremover skulle der hverken eksistere pave, kejser eller fyrster, ja, overhovedet ingen verdslig og gejstlig øvrighed. Alle skulle være hinandens brødre og dele med hinanden. Alle de uhyrlige afgifter, der plagede bønderne, skulle afskaffes, og alle skulle have fri adgang til skove, vandløb, brønde og enge.

Bölein samlede en mægtig skare omkring sig, men den opløstes, da Bölein blev fanget og brændt som kætter – hvad ellers? Men bevægelsen var blot den første i en bølge af bondeuroligheder, der kulminerede i den store tyske bondekrig i midten af 1520'erne, hvor utopiske tanker om lighed også var en vigtig del af budskabet.

Böleins vision var et kristent fællesskab i sæk og aske som modsætning til den luksugale overklasse. Men uden for den bodskristne verden fandtes en anden lang folkelig tradition, stærkt og forståeligt nok præget af den arbejdende befolknings drøm om at slippe for det daglige slid.

Mest kendt er 'the land of Cockayne'. Hvad ordet Cockayne, der stammer fra 1300-tallet, egentlig kommer af, er uklart, men mange mener, at Cock har samme rod som Cake, kage. På dansk kaldes Cockayne almindeligvis for Slaraffenland.

Om Slaraffenland fortælles, at der er floder, som flyder med vin, huse, der er bygget af kager eller af bolsjer, og gader, der er brolagt med wienerbrød. Der findes butikker, hvor man kan hente alt gratis. Stegte gæs vandrer

rundt og beder folk om at spise dem, 'oh kom og spis mig', skræpper de, og smørstegte lærker drysser ned fra himlen som manna. I andre versioner er der også floder med olie og mælk og honning foruden vinen. Kristendommen titter på en helt speciel måde frem i skildringen af liderlige munke, der farer omkring og indfanger lystne nonner.

Og indbyggerne synger en sang med omkvædet "De hængte det fjols, der opfandt arbejdet!"

Thomas Mores 'Utopia' tilhører en helt anden tradition. Her er det den lærde renæssancehumanist, der på formfuldendt latin skaber billedet af det ideelle samfund, og det ser rigtignok ganske anderledes alvorligt ud end Cockayne.

Kort om Thomas More. Født ca. 1478. Blev jurist og skabte sig omkring år 1500 en sagførerforretning i London. Fra 1504 var han medlem af parlamentet, fra 1529 til 1532 Lord Chancellor, kong Henrik 8.'s højre hånd, men blev fyret og henrettet i 1535, fordi han ikke ville sværge Henrik 8. troskab, efter at kongen havde brudt med Paven, fordi Paven ikke ville bevilge ham skilsmisse fra hans dronning, Katharina af Aragonien, der i øvrigt var danske Christian 2.'s dronning Elizabeths moster, men det har ikke det fjerneste med den her sag at gøre...

Det var under en ambassaderejse for Henrik 8. til Antwerpen i 1515, at Thomas More sammen med sin ven Antwerpens byskriver Peter Giles fik lejlighed til at træffe den vidtberejste Rafael Hythlodæus, som under en af den italienske opdagelsesrejsende Amerigo Vespuccis ekspeditioner langs Brasiliens kyst var blevet efterladt på en ø, som hed Utopia.

Utopia kommer af græsk og har en dobbeltbetydning: Det stammer dels fra 'eutopia' = et godt sted, dels fra 'outopia' = intetsteds. At knytte Utopia til Vespucci var et mesterligt træk. Tiden var stærkt optaget af opdagelsesrejser, Columbus havde 1492 'opdaget' Amerika, 1498 havde Vasco da Gama opdaget søvejen syd om Afrika til Indien.

Det bør her indskydes, at Hythlodæus betyder Vrøvlhoved. More inviterer Hythlodæus

Øen Utopia som Ambrosius Holstein i Basel forestillede sig den i 1518.

til sit logi, og der fortæller den vidtberejste om sit ophold på Utopia. Utopierne har fælleseje, fællesdyrkning af jorden og fællesspising. Penge eksisterer ikke, for der er altid overflod i de fælles forrådsdamre. Der findes en fyrste og et regerende råd, som er valgt ved hemmelig afstemning. De har få love og ingen sagførere. Om aftenen nyder utopierne at studere lærde værker. De har rummelige hospitaler og ingen ventelister. De afskyr krig, men bliver de angrebet, går kvinderne i krig sammen med mændene. De er meget kyndige i astronomi, men fordømmer astrologi.

For luksus nærer de kun foragt. Guld bru-

ger de til natpotter, og de lader børnene lege med perler og ædelstene. De går enkelt påklædt. De lever i kernefamilier, så synet på sex er helt igennem traditionelt. Og da det er det fysiske, der i sidste ende konstituerer ægteskabet, skal de giftelystne parter vise sig nøgne for hinanden, så de kan godkende hinanden før ægteskabets indgåelse.

De har én overgud, kaldet Mithra (solguden), ellers er der religionsfrihed. Der er ingen gudebilleder i kirkerne, præsterne er folkevalgte og må godt gifte sig. Også kvinder kan være præster. Dog er det forbudt at nære tvivl om, at der findes et liv efter døden.

Hythlodæus og de få mænd, der er med ham, fortalte naturligvis om Kristus, og utopierne blev så betagede, især da de hørte om disciplenes ejendomsfællesskab, at de godt ville omvende sig til kristendommen, men det kunne jo ikke rigtig lade sig gøre, da der ingen kristne præster forefandt.

Men en præst fra Croydon, der læser Utopia, bliver fyr og flamme. Han vil drage til Utopia for at blive missionær dér og senere biskop. Det skriver More i et brev til Giles, men han kan ikke huske, om Hythlodæus fortalte, hvor Utopia helt præcist ligger. Giles, der som sagt var med til mødet med Hythlodæus, skriver så til More, at der var en, der hostede, da Hythlodæus fortalte, hvor øen lå, så han fik heller ikke fat på, hvad Hythlodæus oplyste om dens beliggenhed, og nu er den gode vidtberejste mand forsvundet!

Det er karakteristisk, men ikke så underligt, at utopierne fornægter arvesynden. Menneskene er hverken gode eller onde, de er, hvad omgivelserne gør dem til. Problemet, der af gode grunde ofte fortaber sig i tåge, er så, hvem der har skabt selvsamme omgivelser. Joh, hvisker vi så, det gjorde såmænd forfatterne ved ganske enkelt at vende det samfund de kendte på hovedet.

Og for at være helt sikker på, at Utopia er uden alle de unoder, som huserer i det kendte og parodierede samfund, bliver det konstruerede meget, meget dydige idealsamfund historieløst, ubevægeligt, overreguleret, asketisk – og egentlig røvkedeligt.

Selve skildringen af Utopia er kun anden del af værket. I en første del, skrevet efter den anden, lader More Hythlodæus skildre tidens engelske samfund. Hythlodæus opholdt sig nemlig fire-fem måneder i England i året 1497 og var blandt andet ærkebispens af Canterburys gæst.

Og så får England ellers læst og påskrevet. Der er kritik af dovne og udbytende adelsfolk, af brugen af lejesoldater, af den overdrevne brug af dødsstraf for tyveri. Mest berømt er nok angrebet på 'enclosures', indhegningerne, hvor godsejere forjager bønder for

at inddrage deres jord til fåreavl. England er landet, hvor fårene æder menneskene, som Hythlodæus siger det.

Endelig er der kritikken af hofsnogene. Den fører over til en diskussion med More om, hvorvidt man skal påtage sig offentlige hverv. Det skal man ikke, siger Hythlodæus, det vil uundgåeligt korrumpere og fordærve. Det skal man, siger More, for at arbejde på at forbedre tingene. Her beskriver More sit eget dilemma. Han valgte – som tidligere nævnt – det sidste – og døde af det.

Hythlodæus' afkald på magten og i det hele taget Mores utopi adskiller sig totalt fra det syn på magt, Machiavelli lægger frem i sin berømte lille pamflet 'Fyrsten' fra 1513.

I 'Fyrsten' må og skal herskeren anvende alle midler, selv de nedrigste for at skaffe sig magt og for at bevare magten. Hyklery, forræderi, grusomhed, utaknemlighed og meget andet af samme skuffe anbefales, for hensigten helliger middel til at nå det mål, Machiavelli slutter sin pamflet med, at fyrsten skal befri det sønderrevne Italien fra barbarerne – og her menes ikke tyrkere eller den slags – men såmænd franskmænd og tyskere, der kappedes om at kontrollere et Italien, der var splittet op i en række by- og fyrstestater. Og det endelige mål er Italiens samling, efter at de fremmede er blevet fordrevet.

Machiavellis idealfyrste er Cesare Borgia, der var søn af paverækkens sletteste af alle slette paver, Alexander 6. Cesare og hans tropper hærgede og myrdede og mishandlede og bedrog og forfulgte i sønnens bestræbelser på sammen med sin far at konsolidere og udvide pavestaten.

At Machiavelli med sin pamflet fremstår som et – for at sige det på jævnt dansk – dumt svin og som Thomas Mores totale modsætning, kan der umiddelbart ikke herske tvivl om, men... og der er mange men'er.

Machiavelli skrev andet og meget andet end Fyrsten. I sit hovedværk, Discorsi, 'Drøftelse af Titus Livius' ti første bøger om romersk historie', som han skriver på både før og efter Fyrsten, er Machiavelli republikaner.

“Folkemagt er altid bedre end fyrstemagt”, skriver han.

Cesare Borgia har han i andre sammenhænge fordømt. Som en slags udenrigsminister har han fra 1498 til 1512 været en ihærdig tilhænger af det republikanske styre i Firenze. Da slægten Medici, der havde hersket næsten uindskrænket i 1400-tallet indtil begyndelsen af 1490'erne, i 1512 tilbageerobrede Firenze ved hjælp af spanske tropper, blev Machiavelli fjernet fra sit embede, fængslet og tortureret, men til sidst løsladt, idømt en bøde og forvist fra byen.

Det er til en af disse tilbagevendende Medici, den 20-årige Lorenzo, sønnesøn af 1400-tallets mest fremtrædende Medici, Lorenzo il Magnifico, Machiavelli just efter sin frigivelse skrev og tilegnede Fyrsten.

Nogle, blandt andet den indsigtfulde amerikanske renæssanceforsker, Garrett Mattingly, har fundet det ejendommeligt, at republikaneren, den eksilerede Machiavelli, skulle forestille sig, at hans fjender skulle befri og samle Italien.

Alt falder langt bedre på plads, hvis man opfatter Fyrsten som en satire, som en grum satire over de faktiske tyranniske herskemetoder, som var så typiske for renæssancens Italien. Fyrsten er et omvendt Fyrstespejl. Fyrstespejl var en yndet genre, som blandt andre Thomas Mores nære ven, Erasmus af Rotterdam, betjente sig af og tilegnede kejser Karl 5. I fyrstespejlene skulle fyrsterne spejle de gode og rette dyder, enhver fyrste burde erindre sig, når han regerede sit folk. Med Fyrsten parodierer Machiavelli, ud fra bitre erfaringer, det politiske magtens landskab, han var så optaget af.

Hvor Thomas More bruger utopien, forestillingen om det ideelle samfund, til at afsløre det eksisterende alt andet end ideelle engelske samfund, benytter Machiavelli sig af satiren til at spidde de alt andet end ideelle italienske samfund.

Begges baggrund er det fremvoksende borgerskab, More ud af londonsk advokatslægt og selv advokat, Machiavelli ud af florentinsk advokatslægt, der i tidens løb havde mange betroede poster indenfor bystaten. De repræs-

enterer en overgangstid, hvor de med antikens lærdom som inspiration revsede det samfund, deres klasse var i færd med at skabe.

Men mens More blev forstået, blev Machiavelli misforstået. Gennem de sidste fem hundrede år har hundreder af forskere fyldt hundreder af hyldemetre med tolkninger af Fyrsten ud fra den forudsætning, at Machiavelli mente, hvad han skrev. Om ikke andet er det et fremragende eksempel på, at ironi, ikke mindst bidende ironi, er farlig på skrift...

Lad os indtil videre forlade Machiavelli på den politiske videnskabs hylde og i stedet tage More med os op gennem historien som en modpol til den machiavellisme, den stakkels misforståede Machiavelli teoretisk lagde grunden til. Jeg må springe mange utopier over, blandt andet vor egen Ludvig Holbergs Potu (vend ordet om) fra Niels Klims underjordiske Rejse og koncentrere mig om forsøg på eller i al fald forestillinger om at realisere utopier, så at sige gøre det umulige muligt.

I begyndelsen af 1800-tallet optrådte de såkaldte utopiske socialister. De mest kendte er Saint-Simon, Fourier og Robert Owen. De utopiske socialister repræsenterede den konsekvente ikke-borgerlige fortsættelse af de grundsætninger, de franske oplysningsfilosoffer havde opstillet i 1700-tallet.

På ultrakort tid at skildre de utopiske socialisters synspunkter er uanstændigt, men til trods herfor blot følgende: De afviste liberalismens egotrip til fordel for gensidigt samarbejde. Handlede menneskene i fællesskab og blev opdraget til dette fællesskab, ville al elendighed og forbrydelse efterhånden forsvinde – og dermed ville til sidst statsapparatet blive overflødigt.

Marx og Engels – de sammenvoksede tvillinger, mange forgæves har søgt at adskille – respekterede de utopiske socialister, men afviste deres forestillinger om, at blot man havde den gode vilje, fik man også det gode samfund. I stedet satte de klassekampen i centrum som den faktiske drivkraft i samfundsudviklingen.

De påviste, at modsætningen mellem den

samfundsmæssige produktion og den private tilegnelse af produktet ville føre til, at arbejderklassen, der repræsenterer det samfundsmæssige element, på et tidspunkt ville gøre op med borgerskabets, kapitalisternes tilegnelse af produktet, sætte sig i besiddelse af statsmagten, afskaffe den private ejendomsret til produktionsmidlerne, og – for at citere Engels – “en samfundsmæssig produktion efter en forudbestemt plan bliver nu mulig. Produktionens udvikling gør den fortsatte eksistens af forskellige samfundsklasser til en anakronisme. I samme forhold, som anarkiet i den samfundsmæssige produktion svinder bort, sover også statens politiske autoritet ind (...) det er menneskeheden spring fra nødvendighedens rige ind i frihedens rige.”

Således skrev Engels i 1877, men perspektivet findes allerede i ‘Det kommunistiske Manifest’ fra februar 1848, hvor Marx og Engels skriver: “I stedet for det gamle borgerlige samfund med dets klasser og klasse modsætninger får vi en sammenslutning, hvor hver enkelt fri udvikling er betingelsen for alles fri udvikling.”

Da er det kommunistiske samfund, hvor enhver yder efter evne og modtager efter behov realiseret.

Dermed knyttes Marx og Engels til utopierne, selv om Thomas Mores kedsommelige, asketiske Utopia næppe var de to livsnøddes ideal. Realister, som de var, har de i øvrigt kun meget, meget sjældent dristet sig til at røbe deres forestillinger om det kommunistiske samfund, men her er et eksempel, vel nok det mest kendte, hvor de taler om afskaffelsen af arbejdsdelingen:

I dag er det således, at mennesket “er jæger, fisker, hyrde eller kritisk kritiker og må vedblive at være det, hvis han ikke vil miste det nødvendige til livets ophold, mens i det kommunistiske samfund, hvor ingen laver én bestemt ting, men hvor enhver kan udrette noget inden for netop det område, han har lyst til, regulerer samfundet den almindelige produktion og gør det netop derved muligt for mig at lave ét i dag og noget andet i morgen, at gå på jagt om formiddagen, fiske om efter-

middagen, drive kvægavl om aftenen, kritisere, akkurat som jeg vil, uden at jeg bliver hverken jæger, fisker, hyrde eller kritiker.”

Her mangler man kun at høre Beethovens Pastoralsymfoni klinge i baggrunden.

Personligt kan jeg ikke finde de store åbenbaringer i det perspektiv, citatet opruller, blandt andet fordi jeg hader jægere og ikke kan fordrage fisk. Og hvad med det ubehagelige arbejde, der fortsat skal gøres? Det fik ifølge anekdoten en luskepeter til under et selskab at spørge Marx, hvem der skal pudse sko under kommunismen, hvortil Marx skal have svaret: “Det skal du!” – vel ikke et af de kvikkeste svar, Marx har præsteret...

Marx og Engels, selv børn af 1800-tallets fremskridtsoptimisme, var ikke i tvivl om, at samfundsudviklingen ville føre til det klasseløse kommunistiske samfund, når arbejder-

KARL MARX - Le Moïse Moderne

Les Proletaires n'ont rien à perdre, hors leurs CHAINES. Ils ont un MONDE à GAGNER. ABOLISSEZ l'exploitation de l'homme par l'homme, et vous ABOLISSEZ l'exploitation d'une nation par une autre nation.

DER MODERNE MOSES — THE MODERN MOSES
הַמֹּדֵרְנִי מֹשֶׁה — מֹשֶׁה הַמֹּדֵרְנִי

Karl Marx som den moderne Moses. Postkort fra 1906.

klassen med nødvendighed satte sig i bevægelse. Og de mente tydeligvis, at overgangsperioden, den socialistiske fase under proletariats diktatur – hvilket ikke betyder andet end arbejderklassens statsmagt – ville være relativt kort.

Deri tog de grueligt fejl. I modsætning til Mores Utopia, der befinder sig langt fra virkeligheden og skal forstås som en litterær kritik af det bestående, var Marx og Engels helt klar over, at den magt, hvis negative sider Machiavelli beskriver, er nødvendig for at nå til målet. Trods deres tuttenuttede kommunismeforestillinger er deres fremtidsvision af denne verden. Men de tog ikke højde for, at overgangsfasen ville blive særdeles kompliceret, måske tilmed kunne mislykkes, at proletariats diktatur kunne forvandles til et diktatur over proletariatet.

Men før jeg ser på den side af sagen – et hop til Kina.

I begyndelsen af det tyvende århundrede blev marxismen introduceret i Kina. Mange har set det som en misforstået import fra en vestlig tankeverden, ligesom mange har opfattet utopien som et vestligt produkt.

Den 30. juni 1949 midt under den revolutionære omvæltnings slutfase trak Mao Zedong i anledning af Kinas kommunistiske Partis 28-årsdag linierne op for folkets demokratiske diktatur. Her siger han blandt andet: For “arbejderklassen, det arbejdende folk og det kommunistiske parti drejer det sig (...) om at arbejde hårdt for at skabe de betingelser, hvor klasser, statsmagt og politiske partier meget naturligt vil uddø, og menneskeheden vil indtræde i *ta-t'ung*, Den store Harmonis æra.”

Slægtskabet med Marx og Engels er vist her ganske tydeligt, men hør så en anden kinesisk samfundsskildring:

“Da menneskene vandrede på dydens vej, var verden et fællesskab. De, som havde evnerne, blev valgt som ledere. Deres tale var alvorlig og de stræbte efter at skabe harmoni. Menneskene behandlede andres forældre som deres egne, og de værnede om andres børn som var de deres egne. De gamle fik husly,

indtil de døde, de voksne mænd fik arbejde og de unge uddannelse. Enker, forældreløse, de barnløse og de syge blev behandlet med nænsomhed og medfølelse. Hver mand havde sit arbejde, hver kvinde sit arnested (...) Menneskene kunne lide at arbejde så meget de evnede, men de gjorde det ikke for egen vinding. Derfor havde personlig ærgerrighed ikke en chance for at udvikle sig. Der fandtes ingen tyve eller røvere, og dørene til deres huse var aldrig låst. Det var den periode, der blev kaldt *ta-t'ung*, Den store Harmoni.” Bemærk! Samme ord, som Mao bruger!

Den her citerede utopi stammer fra ‘Bogen om Ritualer’, som blev skrevet før det sjette århundrede før Kristus, altså mere end to hundrede år før Platon fik ble på. Og siden vrimlede det med kinesiske kommunistiske utopier, hvor ikke mindst en agrarkommunisme, drømmen om det landsbykommunale fællesskab, havde godt fat.

Den mest spektakulære udgave af kinesisk utopisme kom til udtryk i Taiping-opstanden i 1851. Den førte til dannelsen af Taiping Tienkuo, Den store Freds himmelske Kongedømme. Taiping-oprørerne, der på et tidspunkt udgjorde en styrke på én million både kvindelige og mandlige soldater, erobrede i 1853 den centralkinesiske by Nanking, som blev gjort til kongedømmets hovedstad under navnet Tienching, Den himmelske Hovedstad.

Kongedømmet omfattede en betydelig del af det centrale Kina, indtil det efter at være svækket af blandt andet interne stridigheder blev slået ned af kejserlige styrker i 1864.

Set i vor sammenhæng er det interessante ved Taiping-oprøret dets forsøg på en ligelig fordeling af jorden efter antallet af familiedlemmer, hvor kvinder talte lige med mænd, dets forsøg på i Den himmelske Hovedstad at afskaffe al privatejendom og i stedet forsyne indbyggerne ligeligt med tøj og mad fra et offentligt forrådslager, dets proklamering af absolut lighed mellem mand og kvinde, dets afskaffelse af arrangerede ægteskaber, dets forbud mod den kinesiske skik at indsnøre kvindernes fødder, dets forbud mod prostitution, dets forbud mod opiumsmisbrug

– og så de mere asketiske træk såsom forbud mod brug af tobak og vin og mod spil.

Taipingoprøret og hele den agrarkommunistiske kinesiske utopiske tradition skal medtænkes, når man vurderer Maos Kina, når man ser på oprettelsen af folkekommunerne i slutningen af 50'erne under Det Store Spring Fremad, og når man ser på de forvirrede forestillinger om en hurtig genvej til kommunismen, som dukkede op under Kulturrevolutionen i slutningen af 60'erne.

Lige præcis Kulturrevolutionen sætter forholdet mellem utopi og magt i relief. Bag de smukke ord om at tjene folket fandtes en politisk virkelighed med barske magtkampe mellem partiets spidser, med undertrykkelse af uskyldige og med anarki frem for revolutionær orden.

Den politiske kerne i Kulturrevolutionen var officielt et opgør med folk inden for partiet, der var slået ind på den kapitalistiske vej. Og netop med den parole dukker magtspørgsmålet op. For selvom kampene som sagt handlede om langt mere jordnære intriger, ligger der i selve tankegangen noget rigtigt: Der findes ingen let og kort vej til kommunismen. Socialismen, som går forud for og skal skabe grundlaget for kommunismen, er en sårbar størrelse, netop fordi der er tale om eksistensen af en statsmagt.

Og eftersom menneskene ikke er så søde som i Utopia eller i andre utopier, kan der trods afskaffelse af den private ejendomsret og vidtgående sociale reformer stille og roligt udskille sig et lag af partispidser, virksomhedsdirektører og statsbureaukrater, som bruger deres magt til at tiltuske sig selv privilegier og til hensynsløst på bedste machiavellistisk vis at udrydde alle dem, der kommer i vejen for dem.

I Sovjetunionen skete denne udvikling i ly af en officiel forestilling om, at klassekampen var overstået. Det skete med proklamationen af den sovjetiske forfatning i 1936. Nu var socialismen gennemført, og i skøn harmoni drejede det sig blot om at producere sig frem til kommunismen. I 1962 talte Nikita Khrustjof

ligefrem om, at denne kommunisme lå inden for en generations rækkevidde.

Mens dette overfladeskuespil fandt sted, undertrykte man skånselsløst dem, man mente var fjender af systemet – samtidig med at man også havde travlt med at udrydde hinanden. Og da systemet så kollapsede, så man, hvor let en Jeltsin, en Putin, en Milosevic, en Tudjman og talrige andre parti- og statschefer lynhurtigt skiftede partibogen med dens fine kommunistiske målsætninger ud med en fed bankkonto i Schweiz. En pamperstyret og -hæmmet kommandoøkonomi blev erstattet af den markedsøkonomiske mafiaøkonomi.

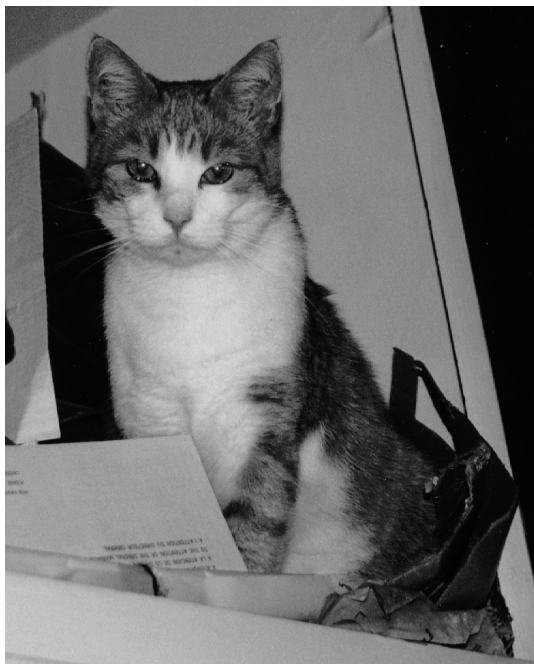
Og hvor er vi så henne i dag? Globalt set?

Jeg vil lade en anden svare for mig med følgende citat: "Under den kolde krig voksede en grotesk illusion frem, som vi stadig trækkes med den dag i dag, og som forbinder politikere fra Tony Blair over Margaret Thatcher og Ronald Reagan til Bill Clinton, George Bush og Al Gore. Illusionen går ud på, at uanset hvad de profitdrevne koncerner foretager sig på kort sigt, så er deres overordnede og endelige motivation af etisk karakter. Følgelig er deres indflydelse i verden gavnlig – må Herren se i nåde til os!"

Se, den der har sagt det, kan næppe beskyl-des for at være marxist, endsige tilhøre skribentskaren omkring den store encyclopædi. Citatet er fra en artikel af selveste spiongenrens grand old man, John le Carré.

Modsætningen mellem en barsk virkelighed og den utopiske drøm om menneskeligt fællesskab er grell. Jeg kunne i timevis hidse mig op over de modbydelige perspektiver, den for tiden frembrusende globale konkurrencekapitalisme frembyder, og ærgre mig over, at marxismens modbillede fik så ilde en medfart i det 20. århundrede, så det indtil videre står slet til med at dæmme op for udbytning og undertrykkelse, men i stedet vil jeg slutte af som en anden Voltaire, i min have:

Dernede på Petersværftvej i det sydsjællandske, hvor jeg bor, og hvor der ikke er noget værft, men skov og øhav og fugle og

Veronica Sveskemos – praktiserende kommunist.

blomster og harer og rådyr og pindsvin, kan jeg studere modsætningen mellem utopien og virkeligheden. Studiets genstand er vores mis Veronica Sveskemos, til daglig blot kaldet Mosen. Hun er rød-hvid, uden at det skal forlede nogen til at tro noget folkepartisk. Det røde er da også det dominerende.

Hun praktiserer kommunismen. Hun yder efter evne, og det er sandelig ikke ret meget, og nyder efter behov. Men historien gentager sig åbenbart. For der er ingen politisk lighed; det er hende, der bestemmer, ellers bliver der en helvedes larm, som – hvis vi ikke gør, hvad hun siger – ender med, at hun spiller på klaver.

Det er svært med den kommunisme.

Abstract

Benito Scocozza: More, Machiavelli, Marx, Mao and Mosen – a little contribution to the history of utopia, Arbejderhistorie 1/2001, pp. 61-70.

Throughout the whole of human history there has existed a dream of the ideal society where peace and equality reign supreme. The best

known exposition is Thomas More's 'Utopia' – the word means 'nowhere'/'no-such-place' or 'a good place' – from 1516. It is a fellowship/community with no private property which is of central and determining importance. Machiavelli's 'The Prince', written in the same decade as More's 'Utopia', would seem to have nothing to do with a beautiful utopia but is in stark contrast a guide to the ruthless attainment and retention of power. Perhaps Machiavelli has been misinterpreted. Instead his little work should rather be seen as a satire on the rule of princes in Renaissance Italy. Marx and Engels combine an understanding of the necessity of power with a notion or visualisation of a communist society. They believed that the socialistic transitional phase would be completed quickly but in this, as is known, they were mistaken. In the ostensibly socialist countries a privileged layer took form and grew replacing the dictatorship of the proletariat with a dictatorship over the proletariat. Such an eventuality was foreseen by, amongst others, Mao Zedong – who was himself, as it happens, inspired by the particular Chinese utopian tradition e.g. the Taiping rebellion in the mid-1800's. However, despite his awareness of the danger of this 'derailment' of socialism he was himself, through his involvement in the internal power struggle within the Party, in part responsible for it taking place. With the temporary fall of socialism free play has been given to the devastation wrought by global competitive capitalism. In the face of this the author maintains his commitment to the Communist utopia – and will continue to study it in his retirement. The practical object of his study will be his cat, Veronica Sveskemos (pet name Mosen), who practices Communism by contributing according to her ability – which is definitely not a great deal – and enjoying according to her needs.

Benito Scocozza

Cand.phil. i historie 1963. Ansat ved Københavns Universitet siden 1965, senest som lektor.

Petersværftvej 8, 4772 Langebæk

Tlf. 55 39 69 20, e-mail: scocozza@post.tele.dk